

## مقدمه

هرچند که منطقه شرق دور روسیه، گستره وسیعی از قلمروی آن کشور در اوراسیا در مجاورت شبه جزیره کره را دربر گرفته است ولی هیچ‌گاه این منطقه به اندازه زمان حاضر مورد توجه کره جنوبی قرار نداشته است.

تا قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق، به خاور دور روسیه به عنوان یک منطقه حاشیه‌ای نگریسته می‌شد که علیرغم برخورداری از منابع طبیعی فراوان، در برنامه‌های توسعه اقتصادی آن کشور از اهمیت چندانی برخوردار نبود. با فروپاشی بلوک شرق و متعاقباً گسترش سیستم‌های مبتنی بر بازار و دموکراتیک در اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی، یک‌سری تغییر و تحولات اصلاحی در سیستم اقتصادی بخش خاور دور روسیه پدید آمد تا جایی که این منطقه، امروزه از خودمختاری و استقلال سیاسی و حق بهره‌برداری از تقسیم منابع برخوردار گشته است که بدین ترتیب به مهم‌ترین خواسته خود که همانا گریز از سلطه دولت مرکزی بود نائل گردیده است.

به‌طور اخص موقعیت استراتژیک شرق دور روسیه، با روی کار آمدن ولادیمیر پوتین و اتخاذ سیاست خارجی عملگرایانه و تمرکز ویژه بر امنیت منطقه شمال شرق آسیا تقویت گردید. هدف استراتژیک سیاست خارجی پوتین، تأمین امنیت، افزایش همکاری‌های اقتصادی با قدرتهای اصلی و ایفای نقش یک بازیگر مهم در مسائل امنیتی و نظامی جهان است. در چارچوب نیل به اهداف فوق، گسترش همکاری‌های اقتصادی منطقه شمال شرق آسیا و تشکیل یک چارچوب منطقه‌ای با همکاری کشورهای منطقه آسیا پاسیفیک در بلندمدت برای روسیه یک ضرورت تلقی می‌شود.

## موقعیت شرق دور روسیه

شرق دور، یکی از منابع هفتگانه مرکزی و یکی از یازده مناطق اقتصادی روسیه محسوب می‌گردد. این منطقه مشتمل بر ده منطقه فدرالی و مرکزی می‌باشد که در نواحی پاسیفیک و شمال شرق روسیه واقع شده‌اند. منطقه خاور دور با برخورداری از ۶/۲ میلیون کیلومترمربع مساحت، قریب به ۳۶/۴ درصد از خاک روسیه را دربر گرفته و حدوداً ۶۳ برابر مساحت کره جنوبی است. این منطقه علی‌رغم وسعت زیاد دارای جمعیتی معادل ۷/۳ میلیون نفر می‌باشد که نزدیک به ۵/۵ درصد از جمعیت کل روسیه را در بر می‌گیرد.

منطقه مذکور از نظر جغرافیایی، به عنوان پل ارتباطی روسیه با منطقه آسیا پاسیفیک عمل نموده و هم‌مرز با چین و شبه جزیره کره مستقیماً در مقابل آمریکا و ژاپن قرار گرفته است. شرق دور روسیه از زمانهای دور به عنوان گنجینه‌ای از منابع طبیعی شناخته شده که سرشار از ذخایر نفت و گاز طبیعی، سنگ آهن و دیگر سنگهای گران قیمت و درختان الواری و محصولات دریایی است. اما با این وجود، اقتصاد آن بطور قابل ملاحظه‌ای توسعه نیافته باقی‌مانده و قریب به ۶۰ درصد از کل بازده صنعتی آن نیز مبتنی بر شیلات و الوار است و استخراج معدن تنها ۳۰ درصد از کل تولیدات صنعتی آن را شامل می‌شود که این امر تا حد زیادی به نحوه سیاستگذاری دولت مرکزی در زمان شوروی سابق باز می‌گردد.

طرح توسعه صنعتی و مکانیسم‌های سیاستگذاری مرکزی که در طول دوران شوروی سابق دنبال شده بود منجر به توسعه ناپه‌نچار و غیرطبیعی تنها تعداد معدودی از صنایع منتخب در این منطقه گردید. بنابر این می‌توان عنوان نمود که اقتصاد شرق دور روسیه به نوعی شبیه به اقتصاد انگلی و سربار عمل نموده که ناچار برای سرپا ایستادن و احیای اقتصاد خود باید به دولت مرکزی تکیه نماید.

## پروژه‌های موجود توسعه انرژی در منطقه

در سالهای اخیر، شرق دور روسیه در راستای تحکیم جایگاه خود در منطقه، اقداماتی را نیز به منظور ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای و تقویت مبادلات اقتصادی با کشورهای منطقه

شمال شرق آسیا انجام داده است.

عواملی چون، بالا بودن هزینه‌های حمل و نقل کالا از بخش اروپایی روسیه به خاور دور، قطع کمک‌های مالی مسکو، برقراری مجدد روابط میان مسکو و مناطق محلی و ایجاد روابطی فعال میان روسیه و منطقه شمال شرق آسیا به‌ویژه در زمینه همکاری در بخش انرژی، در تقویت این مبادلات بسیار حائز اهمیت بوده است.

افزون بر آن با توجه به توسعه همکاری‌های استراتژیک میان آمریکا و روسیه بالاخص در حیطه انرژی که به‌دنبال ماجرای ۱۱ سپتامبر آغاز گردیده است، انتظار می‌رود توسعه صنعت‌گاز طبیعی در شرق دور روسیه شاهد پیشرفت‌های عمده‌ای گردد.

### طرح مصرف انرژی کشورهای شمال آسیا

کشورها	۱۹۹۹	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰	سالیانه (به درصد) افزایش متوسط
چین	۷۹۷.۵	۱,۰۷۲.۵	۱,۳۷۷.۵	۱,۷۲۰.۳	۲,۱۱۰.۳	۴.۷
ژاپن	۵۳۷.۵	۵۷۲.۵	۶۰۵.۳	۶۳۵.۰	۶۶۵.۰	۱.۳
کره شمالی	۱۸۲.۵	۲۴۰.۰	۲۶۷.۵	۳۰۰.۰	۳۲۵.۰	۳.۶
تایوان	۷۸.۶	۹۷.۳	۱۱۰.۷	۱۲۶.۱	۱۴۲.۶	۲.۸
شمال آسیا	۱,۵۹۶.۱	۱,۹۸۲.۳	۲,۳۶۰.۷	۲,۷۸۱.۱	۳,۲۴۲.۶	۳.۳
جهانی	۹,۵۴۷.۵	۱۰,۹۶۵.۰	۱۲,۳۱۵.۰	۱۳,۷۹۲.۵	۱۵,۲۸۷.۵	۲.۳

براساس جدول فوق که نشان‌دهنده میزان نیازهای کشورهای کره شمالی، ژاپن، چین و تایوان به انرژی در آینده است، کشورهای منطقه شمال شرق آسیا را وادار می‌سازد تا به‌منظور تضمین تأمین انرژی ارزان و دائمی، واردات انرژی خود را متنوع سازند. در این رابطه ذخایر فراوان گاز طبیعی و نفت خام خاور دور و شرق سیبری، از پتانسیل بالقوه‌ای در این زمینه برخوردار است. در حالی که گاز طبیعی و نفت خام در منطقه ساخالین در حجم بالا در حال تولید

و بهره‌برداری می‌باشد، ذخایر غنی گاز طبیعی دیگری نیز در منطقه یاکوتیا<sup>۱</sup> واقع در جمهوری ساخالین و همچنین کویکتینسک<sup>۲</sup> در نزدیکی ایرتوسک شناسایی شده‌اند.

### الف) پروژه انرژی ساخالین

در ساخالین، بزرگترین جزیره روسیه، وجود ۷۰۰ میلیون گاز و نفت و ۲/۵ تریلیون مترمکعب گاز طبیعی و در امتداد ردیف قاره‌ای دریای آخوتسک<sup>۳</sup> واقع در شمال شرق ساخالین، برآورد گردیده است. دول مرکزی و منطقه‌ای روسیه و به‌منظور توسعه منابع نفت و گاز، قلمروی آبهای نزدیک به ساخالین را به شش بلوک تقسیم کرده‌اند. که اخیراً کار توسعه در بلوکهای یک و دو پروژه ساخالین آغاز گردیده و چهار بلوک دیگر دست نخورده باقی مانده است.

#### توسعه بلوک یک ساخالین

در سال ۱۹۷۲، زمامداران وقت شوروی سابق در ابتدا و به‌منظور توسعه منابع نفت و گاز قلمروی آبی ساخالین، پروژه الحاق به شرکت‌های خارجی را مطرح نمودند که پس از گذشت مدتی، این پروژه به عنوان بخشی از توافق به عمل آمده میان وزارت بازرگانی خارجی شوروی سابق و کمپانی توسعه نفت و گاز ساخالین ژاپن سادکو<sup>۴</sup>، به‌منظور توسعه منابع نفت و گاز قلمروی آبی شمال شرق ساخالین در دستور کار قرار گرفت. در سال ۱۹۷۸ پس از اطمینان از وجود ذخایر غنی در دو منبع نفت و گازی آداپتو<sup>۵</sup> و چایو<sup>۶</sup> طرح‌های تولیدی به حالت اجرا درآمدند. اما به‌واسطه افت ناگهانی قیمت نفت، تداوم کار اجرایی این پروژه‌ها مقرون به صرفه دانسته نشد و طرفین تصمیم گرفتند که توسعه این پروژه را به مدت ۱۰ سال به تأخیر بیندازند. در سال ۱۹۹۱ و پس از توافق سادکو با اگزان برای تأمین ۳۰ درصد از هزینه‌های پروژه، مجدداً کار حفاری با هدف یافتن نفت و گاز در منطقه آغاز گردید. در ماه مه سال ۱۹۹۵ و به‌منظور اجرای

1. Yakutiya

3. Okhotsk

5. Odoptu

2. Kovyktinsk

4. (SODE CO)

6. Chaivo

پروژه ساخالین یک، کنسرسیومی متشکل از روزنفت<sup>۱</sup> روسیه، ساخالین موزه نفت و گاز<sup>۲</sup> آگزان و سادکو تشکیل گردید. متعاقباً یک ماه پس از تشکیل این کنسرسیوم، توافقنامه‌ای میان روسیه و کمپانی‌های شرکت‌کننده به امضاء رسید. به دنبال آن یک ماه بعد نیز، موافقتنامه‌ای در خصوص میزان سهمیه تولیدی و با هدف تسهیل در توسعه همه جانبه پروژه‌های گازی و میداین نفتی میان اعضای کنسرسیوم مذکور امضا گردید.

افزون بر آن اعضای کنسرسیوم از جمله سرمایه‌گذار اصلی (آگزان موبیل) پیشنهاد سرمایه‌گذاری ۱۲ میلیارد دلاری در پروژه تا سال ۲۰۱۰ را مطرح کرده‌اند.

#### توسعه بلوک - ۲ ساخالین

منطقه حفاری ساخالین - ۲ که در جنوب منطقه ساخالین یک قرار دارد، به عنوان یکی از قدیمی‌ترین بلوکهای نفت و گاز کشف شده در منطقه قلمداد می‌گردد. این پروژه در ماه مه ۱۹۹۱، راه‌اندازی و توسط شرکت سرمایه‌گذاری انرژی ساخالین<sup>۳</sup> مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. سرمایه‌گذار اصلی آن، کمپانی رویال داچ شل می‌باشد که ۵۵ درصد از سهام آن را نیز از آن خود کرده است. دو کمپانی میتسویی و میتسوبیشی نیز به ترتیب با اختصاص ۲۵ و ۲۰ درصد از سهام آن پروژه از دیگر سرمایه‌گذاران پروژه ساخالین - ۲ به حساب می‌آیند. این پروژه، تنها بلوکی است که شرکتهای روسیه در آن مشارکت فعال ندارند.

در ژوئن ۱۹۹۴ یک موافقتنامه سهمیه تولیدی میان دولت روسیه و شرکتهای سرمایه‌گذار اصلی منعقد گردید که براساس آن طرفین توافق نمودند که حداقل تا سقف ۷۰ درصد از نیازهای تولیدی خود از قبیل نیروی انسانی و تجهیزات را از روسیه تأمین نمایند. هم‌اینک نفت خام تولیدی این پروژه توسط تانکر به سه کشور چین، ژاپن و کره جنوبی منتقل می‌گردد. قرار است دومین مرحله تولید، از سال ۲۰۰۵ میلادی در ساخالین - ۲ آغاز گردد که این تولید شامل گاز طبیعی نیز خواهد شد.

1. Rosneft

2. (SMNG)

3. (SEIC)

با نهایب شدن پروژه‌های یک و دو ساخالین، گاز مایع طبیعی با ظرفیت ۹ میلیون تن در سال، تولید خواهد گردید. همچنین قرار است یک ترمینال صادراتی در بندر کورساکف<sup>۱</sup> و خلیج انیوایی جنوبی واقع در جنوب ساخالین احداث گردد.

در عین حال دولت مرکزی روسیه به عنوان بخشی از اقدامات خود در جهت توسعه پروژه ساخالین - ۳، به یک شرکت نفت خام مستقر در ساخالین و کمپانی روز نفت و ساخالین موزه نفت و گاز اجازه داده است که در پروژه ساخالین - ۳ فعالیت نمایند.

افزون بر آن، در سال ۱۹۹۳، روسیه شرکتهای عمده نفتی از قبیل اگزان موبیل و تکراکورا جهت سرمایه‌گذاری در این پروژه ترغیب کرد. این پروژه مشتمل بر ۴ میدان نفت و گاز می‌باشد که دارای ذخایری معادل ۱۳۳ میلیارد تن نفت و گاز و ۵۰۰ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی می‌باشد. قرار است با امضای یک موافقتنامه سهمیه تولیدی میان دولت روسیه و کمپانی‌های شرکت‌کننده، توسعه حوزه‌های جدید از سال ۲۰۰۵ میلادی آغاز گردد.

برای انتقال گاز طبیعی منطقه ساخالین، دو پیشنهاد استفاده از تانکرهای LNG بر و احداث خطوط لوله مطرح گردیده است. برای عملی شدن انتقال از طریق خطوط لوله، مسیرهای گوناگونی مدنظر قرار گرفته است. بنابر مسیر پیشنهادی اول، خطوط لوله‌ای در خشکی و در امتداد شمال - جنوب جزیره ساخالین کشیده خواهد شد که این خط لوله سپس از طریق یک خط لوله دیگر در بستر دریا به هوکایدوی ژاپن متصل خواهد شد.

بنابر مسیر پیشنهادی دوم، خط لوله‌ای به طول ۳۰۰۰ کیلومتر و از منطقه شرق دور روسیه تا شمال ساخالین و در بستر دریا امتداد یافته و سپس از طریق اتصال به خطوط لوله در خشکی و عبور از دو منطقه خابارووسک<sup>۲</sup> و ولادی‌وستوک به کره شمالی و سپس به کره جنوبی امتداد خواهد یافت.

مزیت اجرایی پیشنهاد اول، هزینه کمتر و زمان کوتاه‌تر می‌باشد ولی بزرگترین عیب آن نیز آن است که تنها امکان دسترسی به یک بازار مصرفی (ژاپن) را فراهم می‌سازد. از آنجاکه خطوط انتقالی مسیر دوم با عبور از یک استان ساحلی روسیه، گاز مورد نیاز

1. Korsakov

2. Khabarovsk

منطقه مذکور را تأمین خواهد کرد و از طرفی نیز با گذشتن از کره جنوبی و چین، انرژی مورد نیاز این کشور را نیز تأمین خواهد نمود به نظر می‌رسد ترجیح روسیه، اجرای پروژه دوم باشد. زیرا می‌تواند به بازار بسیار گسترده تری دسترسی داشته باشد. افزون بر آن، عبور خط لوله از کره شمالی می‌تواند در عین حال که امکان دسترسی کره جنوبی به یک منبع دائمی گازی را فراهم نماید، کره شمالی را نیز قادر سازد تا ضمن مرتفع ساختن نیازهای انرژی خود هزینه‌های خط لوله را نیز از محل تأمین گاز جمع‌آوری کند. بنابه همین دلیل دولت روموهیون با توجه به توانایی بالقوه خطوط انتقال مذکور در ترغیب همکاری‌های اقتصادی در داخل شبه جزیره کره، حمایت مشتاقانه خود با اجرای طرح دوم پیشنهادی را ابراز کرده است.

اگر چه مسیر دوم پیشنهادی بیشتر مورد توجه کشورهای منطقه قرار دارد، لیکن این مسیر نمی‌تواند به‌طور ۱۰۰ درصد قابل اطمینان باشد. چرا که علاوه بر هزینه سرسام‌آور، با عنایت به وجود خصومت و دشمنی دیرینه بین دو کره، احتمال اینکه انتقال انرژی تحت تأثیر ناخوشایند تحولات سیاسی همچون معضل هسته‌ای اخیر قرار گیرد، وجود دارد.

افزون بر راهکارهای فوق‌الذکر، احداث تأسیسات پردازش گاز مایع طبیعی در مقیاس وسیع در انیوا واقع در جنوب ساخالین با هدف تأمین انرژی مورد نیاز ژاپن، کره جنوبی، چین و تایوان نیز مد نظر کمپانی‌های ذیربط قرار دارد. کمپانی رویال داچ شل، سهامدار اصلی پروژه ساخالین - ۲ در سال ۲۰۰۱ تصمیم گرفت مجدداً از تانکرهای LNG برای انتقال گاز طبیعی تولید شده در بلوک خود استفاده نماید. با این حال در خصوص این راهکار نیز اگرچه حمل دریایی از مزیت جابجایی حجم نسبتاً زیاد گاز در کوتاهترین زمان برخوردار است ولی هزینه‌های حمل و نقلی آن به مراتب بیشتر از انتقال گاز از طریق خطوط لوله می‌باشد.

## ب) پروژه انرژی ایرکوتسک<sup>۱</sup>

براساس بررسی‌های به عمل آمده از سوی روسیه، منابع گازی کوویتینسک واقع در ۴۵ کیلومتری شمال ایرکوتسک، به‌طور تخمینی دارای ذخایری معادل ۱/۵ تریلیون مترمکعب گاز

1. Irkutsk

طبیعی و ۸۰ میلیون تن گاز فشرده می‌باشد. روسیه جهت تسهیل کار حفاری میدانهای وسیع گاز طبیعی، طرح تشکیل یک کنسرسیوم بین‌المللی با حضور چین، ژاپن، کره شمالی، کره جنوبی و مغولستان را ارائه داده است. روسیه امیدوار است با توسعه موفقیت‌آمیز منابع گازی ایرکوتسک، به مدت ۳۰ سال بین ۲۰ تا ۳۰ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی در سال به منطقه شمال شرق آسیا صادر نماید. دولت روسیه در سال ۱۹۹۶ و با هزینه‌ای بالغ بر ۱۲۰ میلیون دلار و تشکیل یک کنسرسیوم متشکل از کمپانی روز نفت، شرکت گاز کره جنوبی<sup>۱</sup> و شرکت ملی نفت خام چین<sup>۲</sup> بررسی و انجام مطالعات اولیه را آغاز کرده است. روسیه به دنبال آن است با بهره‌برداری از منابع گازی ایرکوتسک و احداث یک خطوط لوله ۴۸۰۰ کیلومتری، ضمن ارتقای همکاری‌های بین‌المللی، انرژی مورد نیاز شرق سیبری و کشورهای منطقه شمال شرق آسیا از جمله چین و کره جنوبی را تأمین نماید.

قرار است پروژه ایرکوتسک طی سه مرحله شامل انجام بررسی‌ها و مطالعات مقدماتی، آغاز مطالعات رسمی و راهکارهای عملیاتی و احداث خطوط لوله به مرحله اجرا درآید. دولت کره جنوبی از سال ۱۹۹۵ لغایت ۱۹۹۷ با مشارکت فعال در پروژه گاز ایرکوتسک، مطالعات اولیه خود در خصوص این پروژه را به پایان رساند. بنابراین مطالعات، در میدانهای مورد اشاره، انباشت ۵۰۰ میلیون تن گاز معادل ۱/۶ تریلیون مترمکعب و تقریباً ذخایری معادل ۱/۱۵ میلیارد تن مورد تأیید قرار گرفت. علاوه بر آن، این تحقیق نشان داد که چنانچه میدان‌های مذکور از قابلیت ارائه ۲۶۰ میلیون تن گاز بیشتر برخوردار باشند، این میدان‌ها از نظر تجاری، قابل عملیاتی خواهند بود. این مطالعه همچنین به وضوح نشان داد که میدانهای گازی ایرکوتسک از ذخایر کافی جهت نیل به هدف کلی روسیه برای صادرات سالانه ۳۰ میلیارد مکیبی گاز به شمال شرق آسیا برخوردار نیست. بنابراین به منظور عملیاتی کردن میدان ایرکوتسک به عنوان یک منبع تأمین‌کننده انرژی در بلندمدت بایستی این میدان با دیگر میداندین گازی واقع در غرب سیبری و منطقه خاور دور، به یکدیگر متصل گردند. متعاقباً در نوامبر ۲۰۰۰ میلادی و بنابر امضای توافقنامه‌ای میان نمایندگان سه کشور کره جنوبی، چین و روسیه در پکن مقرر

1. KOGAS

2. CNPC



گردید، مطالعاتی در خصوص چگونگی راهکارهای عملی این پروژه از سوی چین به عمل آید. به دنبال انجام مطالعات لازم از سوی چین در تابستان ۲۰۰۳ میلادی، موافقتنامه‌ای در خصوص آغاز به کار توسعه ذخایر گازی ایرکوتسک در ماه نوامبر ۲۰۰۳ میان سه طرف به امضاء رسید.

از آنجا که اعتبار تجاری این پروژه گاز به دنبال انجام بررسی‌ها و مطالعات مذکور، به اثبات رسیده است انتظار می‌رود که در آینده نزدیک، یک قرارداد خرید گاز و همچنین یک موافقتنامه تضمینی پروژه بین سه دولت عضو کنسرسیوم امضاء گردد. اما با این حال کار توسعه میداین گازی و احداث خطوط لوله انتقال گاز حداقل به یک دوره زمانی ۵ الی ۶ ساله نیاز خواهد داشت. بنابر توافقات متعدد دوجانبه و رویه‌های جاری در پروژه‌هایی که تاکنون تکمیل شده‌اند، زودترین زمان بهره‌برداری از گاز تولیدی در میداین مذکور برای کره جنوبی سال ۲۰۰۹ و یا ۲۰۲۰ میلادی خواهد بود. تأمین مالی این پروژه با عنایت به هزینه ۱۱ میلیارد دلاری آن نیز نیازمند انجام یک اقدام مشترک بین‌المللی در قالب تأسیس یک کنسرسیوم می‌باشد. به نظر می‌رسد که مشارکت ژاپن و سازمانهای مالی بین‌المللی مختلف جهت تسهیل در فرآیند اجرایی این پروژه بین‌المللی ضروری است.

یکی از مشکلات فراروی آن پروژه چگونگی توافق سه کشور بر سر قیمت‌گذاری عرضه گاز می‌باشد. بنابر اطلاعات موجود، شرکت کوگاز و دیگر اعضای کره‌ای کنسرسیوم معتقدند که قیمت گاز طبیعی پروژه ایرکوتسک باید بین ۲۰ تا ۳۰ درصد کمتر از قیمت‌های رایج در دنیا باشد. بنابراین موفقیت پروژه گاز ایرکوتسک منوط به این امر خواهد بود که آیا کشورهای شرکت‌کننده می‌توانند بر سر قیمت عرضه گاز با یکدیگر به توافق برسند یا خیر؟ چین نیز اصرار دارد که قیمت عرضه باید کمتر از قیمت‌های واردات فعلی گاز طبیعی باشد. از طرف دیگر نیز شرکت بریتیش پترولیوم از کمپانی‌های اصلی مشارکت‌کننده در پروژه ایرکوتسک تنها توافقنامه مشارکت در تولید را مورد توجه قرار داده است در عین حال که به دیگر توافقات در خصوص قیمت عرضه گاز نیز توجه دارد. دوماً روسیه نیز به دنبال کاهش قوانین و مقررات مالیاتی و ایجاد توافق بر سر تضمین سرمایه‌گذاری جهت حصول اطمینان از موفقیت مذاکرات در آینده می‌باشد. بنابراین

تمامی این علائم گویای آن است که مذاکره بر سر قیمت گاز یکی از مشکلات اساسی بین کشورهای ذیربط می‌باشد.

## شبه جزیره کره و همکاری در خصوص انرژی شمال شرق آسیا چشم‌اندازها و فرصت‌ها

کره جنوبی به منظور برآورده ساختن نیازهای روزافزون انرژی خود ضمن در پیش گرفتن استراتژی متنوع‌سازی در منابع انرژی مصرفی، مشارکت فعال در طرح همکاری انرژی منطقه شمال شرق آسیا به عنوان یک راهکار مهم و اساسی را در دستور کار خود قرار داده است. امروزه کره جنوبی از نظر منابع اولیه گاز طبیعی و نفت خام بشدت به مناطق جنوب شرق آسیا و منطقه خاورمیانه وابسته است. علاوه بر آن و بنابر پیش‌بینی‌های به‌عمل آمده کره جنوبی طی سالهای آتی از نظر گاز طبیعی مصرفی با کمبودهایی مواجه خواهد شد. بنابراین به منظور مقابله با کمبود احتمالی، به دنبال جایگزین ساختن منابع جدید جهت واردات انرژی می‌باشد. از منظر دولت مردان کره‌ای، مشارکت در پروژه‌های گاز ساخالین و ایرکوتسک می‌تواند به تثبیت وضعیت انرژی کره کمک شایانی نمایند.

کره همچنین بر این عقیده است که مشارکت بین‌المللی در پروژه‌های همکاری انرژی در خاور دور روسیه، نه تنها نیازهای انرژی این کشور را برطرف خواهد کرد بلکه با افزایش همکاری‌های بین‌المللی در منطقه، می‌تواند ضمن کاهش تنش در شبه جزیره کره و حل معضل هسته‌ای کره شمالی، به برقراری صلح و امنیت در منطقه کمک شایانی نماید.

بدیهی است که کره شمالی از اوایل دهه ۱۹۹۰ به‌طور جدی با کمبود انرژی مواجه بوده است. در گذشته شوروی سابق و چین از تأمین کنندگان انرژی ارزان کره شمالی به حساب می‌آمدند لیکن پس از خاتمه جنگ سرد، روسیه با قطع عرضه انرژی سوپسیدی خود به کره شمالی، از پیونگ یانگ تقاضا کرده است که هزینه محموله‌های انرژی و همچنین حمل و نقل آن را بپردازد، در نتیجه واردات نفت خام کره شمالی از سال ۱۹۹۰ به میزان ۸۵ درصد تنزل پیدا کرده است. این کاهش در عرضه نفت خام، در عمل ضربه‌ای اساسی به اقتصادی کره شمالی و به‌ویژه صنایع شیمیایی و دیگر بخشهای صنعتی آن کشور وارد کرده است. متعاقباً با کاهش

تولید کود شیمیایی در کره شمالی، تولید محصولات کشاورزی نیز کاهش یافته تا حدی که این امر طی سالهای ۱۹۹۵ و ۱۹۹۶ منجر به قحطی گسترده در سراسر آن کشور گردید.

کره جنوبی معتقد است که اعطای تضمین‌های امنیتی به پیونگ یانگ و کمک به آن کشور جهت غلبه بر نیاز شدید به انرژی می‌تواند در حل معضل هسته‌ای کره شمالی مؤثر باشد. بنابر اعتقاد این کشور، بحران اول و دوم هسته‌ای شبه جزیره کره ناشی از نیاز شدید کره شمالی به انرژی بود. زیرا که کره شمالی در اواخر ۱۹۸۰ و هنگامی که از عرضه انرژی ارزان از سوی شوروی سابق و چین ناامید گردید، جهت رفع نیازهای انرژی خود به سمت ساخت راکتورهای هسته‌ای روی آورد که موجبات فراهم شدن بحران اول هسته‌ای در سال ۱۹۹۴ را فراهم کرد و در حقیقت دومین بحران هسته‌ای کره شمالی نیز در زمانی رخ داد که ساخت دو راکتور آبی سبک بر طبق برنامه زمانبندی شده مورد توافق آمریکا و کره شمالی (کیدو) پیش نرفت. بنابر اعتقاد تحلیلگران کره‌ای، آمریکا از ابتدا در مورد مداخله فعال در ساخت راکتور آب سبک تردید داشته و این بی‌میلی در دوران حکومت بوش تشدید گردیده است.

در دوران ریاست جمهوری کیم دای جونگ رئیس جمهور سابق کره جنوبی، سؤال طرحی را جهت تأمین بخشی از نیازهای برق کره شمالی تهیه نمود که این طرح به دلیل مخالفت آمریکا، عملی نگردید. هم‌اکنون که بحران انرژی در کره شمالی شدیداً حاد گشته است و رهبری پیونگ یانگ نیز از این بحران به عنوان تهدیدی برای بقای دولت خود یاد می‌نماید، بنابراین یک راهکار عملی جهت حل بحران فعلی در شبه جزیره کره، می‌تواند مشارکت دادن کره شمالی در پروژه‌های گاز طبیعی شرق سبیری و خاور دور روسیه باشد، پیونگ یانگ می‌تواند با مشارکت فعال در پروژه‌های گاز ساخالین و ایرکوتسک و دادن اجازه عبور خط لوله از خاک خود به کره جنوبی، ضمن تأمین بخشی از نیازهای انرژی خود، سوخت مورد نیاز نیروگاههای خود را از محل خطوط مذکور برداشت نماید که این امر می‌تواند در نهایت موجبات انصراف کره شمالی از تکمیل نیروگاه هسته‌ای خود را فراهم سازد.

در صورتی که پروژه‌های همکاری انرژی در منطقه شرق آسیا با موفقیت به اجرا درآید، می‌تواند به نوعی به افزایش تبادلات خارجی کره شمالی نیز کمک کند که البته، این موضوع تنها زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که کره شمالی از برنامه‌های هسته‌ای خود صرف‌نظر کرده و با این سه

کشور در زمینه عملیاتی شدن این پروژه همکاری کند. تحت چنین شرایطی، آمریکا و دیگر کشورهای ذینفع نیز می‌توانند با تشکیل هیأت‌های همکاری چندجانبه، مسئولیت فراهم کردن کمک‌های مالی مورد نیاز کره شمالی و تخصیص بودجه لازم برای ساخت پروژه خط لوله را برعهده گیرند که در صورت تحقق به صورت یک ابزار بسیار سازنده در حل و فصل مسالمت‌آمیز معضل هسته‌ای آن کشور عمل خواهد کرد.

اجرای پروژه‌های انرژی شرق دور روسیه به نوعی می‌تواند کلیه طرف‌های ذیربط را منتفع سازد و آنها را در یک موقعیت برنده قرار دهد. اجرای این پروژه‌ها می‌تواند شالوده همکاری و مشارکت در درازمدت در منطقه شمال شرق آسیا را پایه‌گذاری نموده و به عنوان یک نقطه عطف در منطقه، بستر مناسبی را جهت تسریع همکاری‌های بین‌المللی و همگرایی منطقه‌ای فراهم‌سازد.

#### تهدیدات و محدودیت‌ها

اگر چه واشنگتن، شرکتهای آمریکایی را جهت شرکت در پروژه انرژی شمال شرق آسیا ترغیب کرده است لیکن در خصوص عبور خطوط لوله از کره شمالی چندان تمایلی از خود نشان نمی‌دهد. این در حالی است که در شرایط فعلی و علی‌رغم حاد شدن بحران هسته‌ای کره شمالی، آمریکا نسبت به مشارکت کره شمالی در پروژه‌های انرژی شرق آسیا بی‌میل است. بنابر این کمپانی اگزان موبیل، سرمایه‌گذار اصلی در پروژه ساخالین یک، ناچار خواهد بود که سیاست واشنگتن را نسبت به کره شمالی مورد توجه قرار دهد.

در حال حاضر، موفقیت پروژه ساخالین یک با توجه به سیاست جاری آمریکا و همچنین مشکلات فراروی احداث خطوط لوله بین دو کره در حال‌های از ابهام قرار گرفته است ولی این امید وجود دارد که در آینده و با توجه به همگرایی منطقه‌ای و نیاز آمریکا به تنوع بخشیدن به منابع وارداتی خود و همچنین نیاز روسیه به انسجام بخشیدن به مواضع خود با عنوان یک صادرکننده اصلی انرژی، توافقاتی میان آمریکا و روسیه در خصوص تقویت همکاری انرژی دوجانبه در طول گردهمایی آتی انرژی فی‌مابین به عمل آید که در آن صورت تأثیر مهمی به روند همکاری‌های انرژی در شمال شرق آسیا خواهد داشت.

علاوه بر مشکل فوق‌الذکر، معضل دیگری که به رویه همکاری‌های انرژی در منطقه ضربه خواهد ساخت، آن است که کشورهای منطقه به‌طور انفرادی و به منظور نهایت بهره‌برداری از منافع خود، وارد مذاکره با روسیه می‌شوند که این خود می‌تواند مانعی برای همکاری‌های چندجانبه به‌وجود آورد. به عنوان نمونه پیشنهاد احداث خطوط لوله از بلوک یک ساخالین در مسیر دو کره که قویاً مورد حمایت سنول قرار دارد، با اقدامات تهاجمی ژاپن مواجه شده است. چراکه ژاپن احداث خطوط لوله در مسیر ساخالین - هوکایدو را به خطوط دوم پیشنهادی ترجیح می‌دهد. همچنین اختلاف نظر میان روسیه به عنوان تأمین‌کننده انرژی و چین، مصرف‌کننده اصلی انرژی و شرکت بریتیش پترولیوم انگلیسی به عنوان سرمایه‌گذار اصلی پروژه گاز ایرکوتسک، بر سرقیمت عرضه و مسیر خط لوله پیشنهادی هنوز مرتفع نشده است.

### **جمع‌بندی**

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق، خاور دور روسیه با انجام یک سلسله اقدامات اصلاحی در داخل به روند گفتگوهای خود با کشورهای منطقه شمال شرق آسیا با هدف ترغیب همکاری‌های اقتصادی چندجانبه سرعت بخشید. در راستای نیل به این هدف، مجموعه اقداماتی در جهت اجرای یک پروژه چندجانبه حمل و نقلی (اتصال خطوط آهن سیبری به خطوط آهن کره جنوبی) و اجرای پروژه همکاری در زمینه انرژی در دستور کار قرار گرفت. پروژه‌های انرژی به‌طور اخص از آنجا که می‌تواند به‌عنوان یک نیروی قوی جهت حل و فصل بحران جاری شبه جزیره کره عمل نموده و چارچوب مناسبی را نیز جهت همکاری‌های بلندمدت در منطقه فراهم نماید مورد علاقه شدید کشورهای منطقه شمال شرق آسیا قرار گرفته است.

در حقیقت اجرای پروژه‌های نفت و گاز ساخالین نه تنها موجبات جذب بیشترین سرمایه خارجی برای روسیه را فراهم خواهد کرد بلکه با تشکیل کنسرسیوم‌های چندجانبه جهت توسعه میداین گازی و نفتی، جایگاه روسیه و بویژه بخش خاور دور روسیه در منطقه شمال شرق آسیا را تحکیم خواهد بخشید. روسیه بر همین مبنا با حمایت از عبور خطوط انتقال انرژی از یکی از میداین ساخالین و یا ایرکوتسک از خاک کره شمالی، به‌طور همزمان ایده اتصال خطوط آهن سیبری - کره جنوبی را دنبال می‌نماید زیرا بر این عقیده است که اتصال خطوط آهن و همکاری

پیونگ یانگ در زمینه مذکور، مقدمات همکاری آن کشور در زمینه انرژی را نیز فراهم خواهد نمود.

در صورت همکاری واقعی کره شمالی در اجرای پروژه‌های خطوط آهن و خطوط انتقال انرژی، آن کشور نه تنها نیازهای انرژی خود را مرتفع خواهد نمود بلکه به خروج از انزوای خود نیز کمک شایانی خواهد کرد. در حال حاضر پیونگ یانگ اگرچه جهت اتصال خطوط آهن، همکاری‌هایی را به عمل آورده است لیکن تا هنگامی که این پروژه وارد مرحله بهره‌برداری نگردد، جوی اعتمادی موجود همچنین در منطقه باقی خواهد ماند.

هم اینک که مطالعات مقدماتی احداث خطوط انتقال انرژی ساخالین به دو کره خاتمه پذیرفته است، کره جنوبی ضمن حمایت شدید از اجرای خطوط انتقالی مذکور، در مذاکرات خود با دیگر کشورهای ذینفع بر سر مسئله انرژی همواره موضوعات ذیل را مدنظر قرار خواهد داد.

۱. توجه ویژه به منابع انرژی خاور دور روسیه در راستای استراتژی تنوع بخشی به منابع انرژی مورد نیاز خود و تضمین عرضه با ثبات آن در بلندمدت.

۲. ترغیب همکاری‌های منطقه‌ای و تداوم مذاکره با دولت روسیه و دیگر کمپانی‌های نفتی درگیر با هدف جلوگیری از تحت‌الشعاع قرار گرفتن روند همکاری از سوی قدرتهای اصلی جهانی با توجه به نقش ویژه خود در روند همکاری‌های انرژی منطقه‌ای (چهارمین واردکننده عمده نفت و دومین واردکننده بزرگ گاز).

۳. ارتقای همکاری‌های انرژی شمال شرق آسیا با هدف کمک به برطرف کردن نیازهای انرژی کره شمالی و کاهش تنش در شبه جزیره کره.

۴. نهایتاً استفاده از همکاری‌های انرژی منطقه‌ای برای پایه ریزی صلح و ثبات پایدار در شمال شرق آسیا.

سفارت جمهوری اسلامی ایران - سئول

## منابع

1. Korea & World Politics, Vol.20, No.1, Spring 2004.
2. International Energy Agency, World Outlook, 2002.